

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/96546,Maciej-Zuczowski-Kazimierz-Puzak.html>
25.04.2024, 07:04

Maciej Żuczowski: Kazimierz Pużak

Ktokolwiek będzie szukał uosobienia epoki 1939-1945, jakie znalazł w osobie [Romualda] Traugutta rok 1863, wzrok jego musi się zatrzymać na krępej, pochylonej nieco postaci Kazimierza Pużaka, który był głównym budowniczym Polski Podziemnej i mimo klęsk wytrwał do końca w wierności dla swego dzieła, przypieczętowując je ofiarą swego życia (Z. Zaremba, *Wojna i konspiracja*, Kraków 1991)

Kazimierz Pużak urodził się 26 sierpnia 1883 r. w Tarnopolu. Był synem Wojciecha i Marceli z domu Hrycyn. Już w tarnopolskim gimnazjum zaangażował się w działalność o charakterze niepodległościowo-socjalistycznym. Po maturze podjął studia na Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Lwowskiego, jednak po wybuchu rewolucji 1905 r. w Kongresówce przekroczył granicę zaboru rosyjskiego i pod pseudonimami „Popielec” oraz „Siciński” rozpoczął działalność w Polskiej Partii Socjalistycznej. Po klęsce rewolucji był jednym z nielicznych działaczy partyjnych, którzy pozostali w zaborze rosyjskim.

W 1909 r. wraz z Henrykiem Minkiewiczem wykonał w Rzymie partyjny wyrok śmierci na Albinie Tarantowiczu, byłym członku Organizacji Bojowej PPS i agencie carskiej ochrony. Pużaka aresztowano w Łodzi w kwietniu 1911 r. Po dwóch latach śledztwa został skazany na osiem lat ciężkich robót i osiedlenie na Syberii. Karę odbywał w więzieniach w Warszawie i Piotrogradzie, a od 1915 r. w twierdzy Szlisselburg. Zwolniony po rewolucji lutowej, włączył się w działalność petersburskiej grupy PPS. Po kilku miesiącach wszedł do Centralnego Komitetu Wykonawczego PPS w Rosji.

Kazimierz Pużak. Fot. NAC

Proces byłych działaczy WRN przed Rejonowym Sądem Wojskowym w Warszawie, maj 1948 r.; na pierwszym planie od lewej: Józef Dziegielewski

W kolejnych miesiącach redagował wydawany w Piotrogradzie „Głos Robotnika i Żołnierza”, starał się o uzyskanie zgody bolszewickich przywódców na utworzenie oddziałów polskich, a także interweniował u Feliksa Dzierżyńskiego w sprawie aresztowanych Polaków, m.in. Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego.

(podparty na ręce) i Tadeusz Szturm de Sztrem, w środkowym rządzie: Wiktor Krawczyk i Ludwik Cohn (na prawo od żołnierza), z tyłu Kazimierz Pużak (między dwoma strażnikami). Fot. ALPN

W październiku 1918 r. powrócił do Polski, a trzy miesiące później został posłem na Sejm Ustawodawczy z listy PPS. W izbie niższej parlamentu zasiadał nieprzerwanie do 1935 r., kiedy to – po zmianie ordynacji wyborczej – PPS podjęła decyzję o zbojkotowaniu wyborów. W działalności parlamentarnej Pużak koncentrował się na kwestiach społecznych.

W kwietniu 1919 r. i ponownie w lipcu 1921 r. został wybrany do Rady Naczelnej PPS, w której aż do 1939 r. pełnił funkcję sekretarza generalnego (okresowo także skarbnika). W czasie wojny polsko-bolszewickiej początkowo domagał się jej natychmiastowego zakończenia na zasadzie samostanowienia narodów, jednakże latem 1920 r., w okresie bezpośredniego zagrożenia Polski, poparł wniosek w sprawie udziału PPS w rządzie koalicyjnym Wincentego Witosa i został zastępcą przewodniczącego Wydziału Wojskowego CKW PPS, który zajmował się werbunkiem ochotników do Wojska Polskiego.

W czasie przewrotu majowego PPS opowiedziała się po stronie Józefa Piłsudskiego, wkrótce jednak przeszła na stronę opozycji parlamentarnej. Jesienią 1929 r. Pużak znalazł się w Komitecie organizacyjnym Centrolewu. Inaczej niż kilkunastu przywódców tej koalicji, nie został aresztowany. W kontaktach z rządem sanacyjnym starał się unikać zadrażnień, uważając, że prowadzą one tylko do dalszego osłabienia partii. Jednocześnie zdecydowanie odrzucał jakąkolwiek współpracę PPS z ruchem komunistycznym, którego wywrotową działalność uważał za godzącą w niepodległość Polski. Znacznie bliższa była mu idea współpracy ze Stronnictwem Ludowym i lewym skrzydłem obozu sanacyjnego.

Dostrzegając zmianę sytuacji politycznej po dojściu Adolfa Hitlera do władzy w Niemczech, Pużak wraz z wąskim gronem działaczy już w 1934 r. rozpoczął przygotowania do konspiracyjnego funkcjonowania PPS na wypadek wojny, a od wiosny 1939 r. wraz z partyjnym kolegą Tomaszem Arciszewskim i we współpracy z oficerami Wojska Polskiego oddelegowanymi do tego zadania zajmował się formowaniem trójek dywersyjnych złożonych z zaufanych działaczy PPS.

Fragment artykułu opublikowanego w „Biuletynie IPN” nr 12/2019.

[►Czytaj całość \(PDF\)](#)

Maciej Żuczkowski (ur. 1984) – historyk, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Warszawie. Autor książek: *Generał brygady Antoni Chruściel (1895–1960)* (2015); *Socjalistyczne Bataliony Śmierci i organizacje polityczne konspiracji socjalistycznej* (2015);

Kontrwywiad Armii Krajowej (2016); (z Grzegorzem Rutkowskim) *Akcja „Burza”* (2018); (z Tomaszem Sudołem) *Major Hieronim Dekutowski „Zapora” (1918–1949)* (2018); (z Danielem Koresiem) *Samoobrona na Wołyniu i 27. Dywizja Piechoty Armii Krajowej* (2018) i in.